

שולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 85

דיני עונג שבת כבוד שבת

מצווה לענג את השבת באכילה ושתיה כמו שנאמר "וקראת לשבת עונג", ולדעת רבים מרביתנו הראשונים, מצות עונג שבת היא מצוות עשה מן התורה, שהשבת היא בכלל מקראי קודש, שנאמר "וביום השביעי שבת שבתון מקרא קודש"¹.

כתב הרמב"ם: "איזהו כבוד (שבת) - זה שאמרו חכמים שמצווה על האדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו, בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת וכו"². איזה הוא עונג - זה שאמרו חכמים שצריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת, הכל לפי ממונו של האדם, וכל המרבה בהוצאת שבת ובתיקון מאכלים רבים וטובים הרי זה משובח³. נמצא שכבוד שבת ועונג שבת הם שתי מצוות.

כבוד שבת - כל ההכנות שמכינים מלפני השבת לצורך השבת הרי הם בכלל 'כבוד שבת', ובכללם רחיצת הגוף, תספורת, גזיזת ציפורנים⁴, כיבוס וגיהוץ בגדים לכבוד שבת, עריכת השולחן בכלים נאים⁵ ופריסת מפה לבנה, סידור ונקיון הבית⁶, הצעת המיטות, הדלקת נרות ותאורה נאה להאיר בבית⁷ כל הנ"ל הם פעולות הנעשות ל'כבוד השבת'.

עונג שבת - האכילה, השתייה והשינה בשבת הרי הם בכלל 'עונג שבת'. ויש להרבות בתבשילים ערבים לאדם לפי בריאותו טבעו ומיזגו של האדם, וכן שאר דברים שמתענג בהם⁸.

שעיקר אכילת דגים היא בליל שבת, וכן המנהג הרווח בקהילות ישראל²⁰, ויש אומרים שהעיקר הוא בסעודת שחרית שהרי כבוד יום קודם לכבוד לילה²¹, ויש אומרים שעיקר אכילת הדגים הוא בסעודה שלישית דווקא²².

לכל השיטות, אכילת דגים בשבת אינה חובה מן הדין, ואינה אלא מנהג, ולכן אם אינו נהנה באכילת הדגים, וכל שכן אם אכילתם מזיקה לבריאותו, אין צורך לצער את עצמו באכילתם, ששבת לעונג נתנה ולא לצער, ויקיים מצוות עונג שבת בשאר מאכלים שמסבים לו עונג²³.

האם חובה ליטול ידיים אחר אכילת דג קודם שיאכל בשר? ומה הדין כשאכל את הדג באמצעות מזלג?

אסור לאכול בשר ודגים יחד משום חשש סכנה (הגורם לצרעת), וחמירה סכנתא מאיסורא²⁴, ולכן תיקנו חכמים שיש ליטול ידיים בין אכילת הדגים לבשר, כיון שהידיים מלוכלכות מעט מן הדגים, חששו שמא ידבק לכולך דג שבידיים בבשר²⁵, בנוסף, יש לקנח את הפה באמצעות אכילת פת וכדומה, וישטוף את פיו במשקה (לא משנה הסדר), ואם אפשר נכון שישתה איזה משקה בין הבשר לדגים²⁶, ויש לנהוג כן גם קודם אכילת עוף²⁷.

לגבי אורז או קוסקוס וכדומה נחלקו הפוסקים אם נקרא תבשיל נוסף לעניין זה: יש שכתבו שאינו נחשב כתבשיל כיון שאין מלפתים בו את הפת כמו שהתבאר בהלכות עירובי תבשילין¹², ויש אומרים שנחשב גם הוא לתבשיל בפני עצמו כמו שמבואר בהלכות סעודה מפסקת בערב תשעה באב¹³, בדיעבד גם אורז ותבשיל של מיני דגן נחשב כתבשיל לעניין זה¹⁴.

האם יש חובה לאכול סעודה בשרית בשבת?

טוב להרבות בבשר ויין בסעודות שבת, מכל מקום אין חובה באכילת בשר ושתית יין בשבת, ויוצאים ידי חובה בכל תבשיל או משקה הגורם לאדם עונג, כי השבת לעונג ניתנה ולא לצער כמו שכתוב "וקראת לשבת עונג"¹⁵.

האם יש חיוב לאכול דגים בשבת? ובאיזה סעודה יש עניין לאוכלם?

מנהג ישראל לאכול דגים למצוות עונג שבת¹⁶. ונאמרו בזה כמה טעמים עפ"י הפשט והסוד¹⁷. חכמי הקבלה הפליגו מאוד במעלת אכילת דגים בשבת¹⁸.

באיזה סעודה יש עניין באכילת דגים: יש אומרים שלפי דעת רבנו האר"י טוב לאכול דגים בכל סעודה משלוש סעודות השבת¹⁹, ויש אומרים

כמה מנות תבשיל צריך להכין לכל סעודה מסעודות השבת?

ראוי ונכון להכין לפחות שני סוגי מאכלים לכבוד כל סעודה מסעודות השבת, שבוה יהיה ניכר שמכבד את השבת בסעודה גדולה יותר מסעודת ימי החול, לפי שהרגילות בימי חול לאכול תבשיל אחד (מנה אחד). לפיכך, מי שרגיל בימי חול לסעוד בכל סעודה בשני סוגי תבשילים, אזי יוסיף ויכין לכבוד שבת שלושה סוגי תבשילים כדי שיהיה ניכר שמוסיף וסועד לכבוד שבת⁹. כמו כן, בר"ח שחל להיות בשבת ראוי להוסיף עוד תבשיל לכבוד ר"ח, כדי שיהיה ניכר שסועד גם לכבוד ר"ח¹⁰.

יש אומרים שבסעודה שלישית אין חיוב לאכול שתי סוגי תבשילים¹¹.

מי שקשה לו לאכול שתי סוגי תבשילים בסעודת שבת, האם גם סלטים נקראים תבשיל לעניין זה?

סלט מבושל או מטוגן נקרא תבשיל לעניין המצווה לאכול שתי תבשילין בסעודה, ולכן מי שקשה לו לאכול תבשיל נוסף יכול לאכול מנת דג או בשר ובנוסף יאכל סלט מבושל או מטוגן כגון: סלט ביצים או חצילים מטוגנים, סלק מבושל וכדומה, ויחשב לו כתבשיל נוסף.

1 משנ"ב סימן רמב סק"א, שעה"צ סק"א, ואף לסוברים שהוא מדברי סופרים צריך לזהר בה מאוד, שחמור'ם דברי סופרים יותר מדברי תורה, ושכרו מפורש בקבלה "או תתענג על ה' וגו'".
2 רמב"ם פרק ל' הלכה ב'.

3 רמב"ם שם הלכה ז'.

4 כמבואר בטוש"ע סימן רסב פרטי דינים אלו, ובשו"ת אבן ישראל ח"ט סימן ל' כתב שמכל מקום אין

מניעה לאכול בכלי פלסטיק חד פעמיים, כיון שמצוי להשתמש בכלים אלו גם בשמחות שונות, ובמשפחות

ברוכות ילידים, ממעט הדבר בטיורא וטיורא בשבת, והכל לפי העניין ולפי מה שהוא אדם איש וביתו

והרגליו.

6 כה"ח סק"ב.

7 כמבואר בסימן רסג טעם נוסף בהדלקת נרות שבת, כדי שלא יכשל בעץ ובאבן.

8 כמבואר בסימן רפ ס"א וסימן שיא ס"ב.

9 מג"א בשם הוזהר הובא במשנ"ב סק"ב, מהר"ח פלאגי ברוח חיים סק"ב, וכן נראה מתיקוני הוזהר תיקון

כא, בא"ח ש"ב פרשת לך לך אות ז', כה"ח סק"ט. אמנם בזהר פירוש בראשית דף מ"ח ע"ב משמע שצריך

שני תבשילין לב' הסעודות, והיינו תבשיל אחד לכל סעודה.

10 משנ"ב סימן תיש סק"ב שכך נוהגים המדקדקים, כה"ח סק"ט.

11 נימוקי או"ח סק"א, וכן נראה ממפרשי הוזהר פירוש בראשית מ"ח ע"ב.

12 פמ"ג אשל אברהם סק"א, כמו נתבאר בשו"ע סימן תקדו.

13 תוספת שבת בהקדמה להלכות שבת, כמו שנתבאר בשו"ע סימן תקנב.

14 שו"ע סימן תקנב ס"ד. הלכה ברורה שם שער הציון סק"י.

15 שו"ע סימן רג ס"ב ובמשנ"ב סימן רמב סק"א ביאר לדבריו סימן הסתם רוב באדם עיקר עינוגם בבשר

ויין ומגדנות, לכן ירבה בהם, ועיקר חיוב האכילה בג' סעודות כתב במשנ"ב סימן רנד סק"ג לג שהוא בפת

יותר מבתבשיל, ובסימן תקנב סק"כ כג ובסימן תקנב סק"י כתב שאין חיוב לאכול בשר בשבת. וגבי יין כתב

בסימן רצא סק"כ כא שטוב להדר לשתות יין בסעודה, והיינו שישתה יין בתוך סעודתו, וכפי שכתב בסימן

תקנב סק"ק יא.

16 גמרא שבת ק"ח ע"ב.

17 בה"ל ד"ה זכר כתב בשם ספר תורת חיים טעם לפי שבשבת בראשית הוא דוגמת שבת שלעתידי לבוא

שהוא יום שכולו שבת, ולכן אנו עושים כמה דברים בשבת זה דוגמתו, שבה יאכלו הצדיקים מסעודות

הליות.

18 ערוך השולחן סעיף מג, והחסד לאלפים סימן רג סק"ב בשם הש"ח.

19 מג"א סק"א בשם ספר תיקוני שבת תיקון יב, משנ"ב סק"ב.

20 תורת חיים סופר סק"א, וכתב להאריך בראיות לזה.

21 ים של שלמה גיטין סימן נא, הובא בהגהות הגר"ח צאנזר, והישועות יעקב סק"ב.

22 כה"ח סק"י בשם פרי עץ חיים שער יח פרק כב, כי הדג עינו פקחא ואז הארה מאריך אנפין לזעיר

אנפין וכו' יעו"ש.

23 מג"א שם, ותוספת שבת בסוף ההקדמה להלכות שבת, הגר"ז ס"ו, משנ"ב סק"ב, ועיין בסימן רפח משנ"ב

סק"ג שהביא בשם התוספת שבת סק"ב, והפמ"ג שם משנ"ב סק"ב, שאם יש לו צער באכילתו כמעט שיש

לו איסור לאכול.

24 גמרא פסחים דף ע"ו ע"ב.

25 שו"ע סימן קעט ס"ב ובי"ד סימן קטו ס"ג. ועיין שו"ע קעט ס"ג ומשנ"ב שם שאין צריך נטילה בכלי,

ומספיק עד הפרק השני, אלא אם כן הגיע המאכל יותר, וגם אין חציצה מעכבת בהם בדיעבד.

26 שלא יעזו יחד באיצטמוכא.

27 בא"ח ש"ב פרשת פנחס סעיף ח, כה"ח סימן קעט סק"ה, אולם בשו"ת בית יהודה ח"א י"ד סימן כד כתב

שנראה שאין להחמיר בבשר עוף.

אם אכל את הדג באמצעות מזלג: לכתחילה, ראוי לשטוף ידיים גם אם אכל דג באמצעות מזלג, כיון שלפעמים נעזר בידיים כגון כשאוכל דג שיש בו עצמות דקות, ונצרך להוציאם מפיו, וממילא נגע בדגים בידיו²⁸.

יש חולקים וסוברים שאין לחוש לסכנה רק כשמבשל כשאוכל בשר ודגים שנתבשלו יחד, אבל לאוכלן זה אחר זה אין חשש, וכתבו שכבר נהגו שלא לרחוץ הפה והידיים ביניהם, ומכל מקום טוב לאכול דבר מה ביניהם ולשתות מים או משקה לקינוח והדחה²⁹.

האם יש חובה לאכול לחם בסעודות שבת? ומה הדין למי שאכילת לחם מזיקה לו? וכיצד ינהגו חולי צליאק לגבי קידוש במקום סעודה?

בסעודת הלילה ובסעודת היום יש חובה לאכול לחם, ולא יוצאים ידי חובה במאכלים אחרים כגון: בשר ודגים, אורז או אטריות וכדומה, ואם לא אכל לחם לא יצא ידי חובה³⁰. לדעת פוסקים רבים גם בסעודה שלישית יש חובה לאכול לחם וכמו שפסק השו"ע³¹.

שיעור הלחם שצריך לאכול בכל סעודה הוא כשיעור קצת יותר מכביצה (כ - 54 גרם)³².

מי שאכילת לחם מזיקה לו - אם יכול לאכול לחם בשיעור כזית (27g גרם) יאכל ולא ימנע ממצווה חשובה זו³³. אך אם גם אכילת מעט לחם מזיקה לו כגון חולי צליאק הרגישים לגלוטן - הרי הוא פטור מאכילת לחם בשבת³⁴.

הפטורים מאכילת לחם בשבת - כדי שיחשב להם הקידוש במקום סעודה - יש להם לטעום מהיין של הקידוש בשיעור רביעית, שאם לא כן לא יצאו ידי חובת קידוש³⁵.

תקנת עזרא שיכבסו את הבגדים ביום חמישי, האם התקנה היא שיכבסו בחמישי דווקא או שאפשר להקדים ולכבס לכבוד שבת גם בשלישי ורביעי? והאם ניתן לכבס בגדים ביום שישי?

עזרא הסופר תיקן שיכבסו את הבגדים ביום חמישי מפני כבוד השבת³⁶, עיקר תקנת עזרא היא כדי שיהיו הבגדים מכובסים ונקיים לשבת, ותיקן להקדים ולכבס ביום חמישי כיון שלא ראוי לעשות כביסה בערב שבת, כדי שיהיו פנויים להתעסק בשאר ההכנות לשבת³⁷. מטעם זה, אין ענין שהכיבוס לכבוד שבת יעשה דווקא ביום חמישי, ויכולים להקדים ולכבס את הבגדים לכבוד שבת כבר מתחילת השבוע, ומכל מקום כתבו הפוסקים שאם מתאפשר בקלות יש עניין ע"פ הסוד להתעסק בניקוי הבגדים דווקא ביום חמישי³⁸.

אם נאנס ולא כיבס ואין לו בגד מכובס לשבת, מותר לו לכבס בערב שבת לכבוד שבת³⁹. בגדים עליונים כגון חליפה ומכנס אם הם נקיים אין חובה לכבס אותם שוב לכבוד שבת, בשונה מבגדים הסמוכים לגוף וכן חולצה, שדרכם להתלכלך ומכבסים אותם אופן קבוע⁴⁰.

כיום שיש מכונת כביסה ואין טרחה גדולה בהפעלת המכונה האם מותר לכבס ביום שישי גם שלא לצורך שבת?

בזמננו שהכיבוס נעשה במכונת כביסה ואין בהפעלתה טרחה יתירה נחלקו הפוסקים בדיון זה, דעת רוב אחרונים שמותר לכבס גם בערב שבת וערב יום טוב, לכבוד שבת ויום טוב⁴¹, ויש שכתבו להקל גם אם מכבס עבור ימי החול⁴², ויש חולקים וסוברים שתקנה זו לא זזה ממקומה, ועיקר התקנה שיעסקו במלאכת הכביסה ביום חמישי ולא ביום שישי⁴³, ומנהג העולם להקל בזה.

אדם שאין לו כסף בחשבון האם חייב אדם ללוות כסף או להיכנס למינוס בבנק כדי לקנות מצרכים לענג בהם את השבת?

כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה עד ראש השנה, ויש להיזהר שלא יוסיף בהן פן לא קצבו לו כל כך, חוץ מהוצאות שבת ויום טוב והוצאות בניו לתלמוד תורה, וכן הוצאות סעודת ראשי חודשים וחול המועד, שאם מוסיף מוסיפים לו⁴⁴.

אמרו חכמים אמר להם הקב"ה לישראל: 'בני לוו עלי וקדשו קידוש היום והאמינו בי ואני פורע'⁴⁵. וכתבו הפוסקים שהלוואה לצורכי שבת מותרת רק בתנאי שיש ללווה אפשרות להחזירה, כגון שאמנם אין בידו מזומנים אבל יש בידו חפצי ערך שאותם יוכל למכור כדי להחזיר את חובו, או שידוע שהוא אמור לקבל משכורת או מענק בזמן הקרוב ויכול להחזיר את ההלוואה, ויבטח בה' שיפרע את חובו⁴⁶. ומותר ללוות בריבית באופנים המותרים (מגוי, או מיהודי בהיתר עיסקא, או בריבית דרבנן) לצורכי שבת⁴⁷.

אולם, מי שאינו יכול לפרוע את החוב שלוקח, אסור לו להיכנס לחוב בשביל כך ועליו נאמר "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות"⁴⁸. כמו כן, מי שנקלע לחובות או למצב כלכלי דחוק ועדיין אינו נוטל מכספי צדקה ואירגוני חסד - טוב שלא ייטול מהצדקה עבור מצוות עונג שבת, וישתדל לצמצם בצורכי שאר הימים כדי שיהיה לו לסעודות השבת, ולא ייטול מן הצדקה⁴⁹.

שכנים שלחו עוגה לכבוד שבת חתן של בנו, האם מותר לנו להוציא את העוגה לסעודת שבע

ברכות שנערכת ביום חמישי?
אם שלחו לאדם דבר מאכל לכבוד שבת כגון ששלחו עוגה לשבת חתן - לא יאכל את המאכל בימי החול⁵⁰. ונחלקו האחרונים אם יש איסור בדבר או שאינו אלא מדת חסידות⁵¹, ומכל מקום אם אינו צריך את המאכל לשבת מחמת שיש לו די והותר, ואם יצניענו עד שבת הבאה יפוג טעמו, וכן מי שאין דרכו לאכול מאכל זה בשבת, לכל השיטות רשאי לאכול מאכל ששלחו לו לכבוד שבת גם בימי חול⁵².

לכל השיטות, מוצרים שקנה בעצמו לכבוד שבת או אם ייחד מאכלים לכבוד שבת - רשאי להימלך ולאכול את המאכלים בחול, וכל החומרה נאמרה רק כששלחו לו אחרים במטרה שיאכל בשבת⁵³.

האם יש חיוב בהכנת חלות לשבת, או שאפשר לקנות במאפיה?

בכלל מצוות כבוד ועונג שבת ללוש עיסה ולאפות חלות לכבוד שבת ויום טוב, ועיקר הטעם משום כבוד השבת⁵⁴, טעם נוסף בהכנת החלות, כדי לקיים מצוות הפרשת חלה, לתקן חטא חווה שאיבדה את אדם הראשון שהיה חלתו של עולם, שנברא בערב שבת, שמטעם זה נמסרה מצוות הפרשת חלה לאשה⁵⁵.

הנפק"מ בין שני הטעמים כאשר מצויים חלות טעומות במאפיה האם יש עניין לאפות בבית, לטעם הראשון של כבוד שבת נראה שאין חובה לאפות בבית אם יש בנמצא במאפיה. אך לטעם השני התקנה היא לאישה שתפריש חלה בכל ערב שבת, לפיכך ראוי להקפיד יותר לאפות בבית בשיעור חלה⁵⁶, מי שקשה לה תשתדל לערוך הפרשת חלה לכל הפחות פעם אחת בשנה, וטוב שתפריש חלה בעשרת ימי תשובה, כדי להרבות זכויות בימים אלו⁵⁷.

בשעת קיום המצוות וכפרט במצוות הפרשת חלה היא עת רצון לקבלת התפילות, ולכן תתפלל בעת רצון זו על בעלה ילידיה ועל כלל ישראל⁵⁸.

למה נוהגים לעשות מאכלים זכר למן, והרי לא ירד מן בשבת?

יש נוהגים לאכול מאכלים ממולאים בבשר בשבת, זכר למן שהיה מכוסה בין שכבות הטל אחת למעלה ואחת למטה והמן ביניהם⁵⁹, ורבים תמחו על זה שהרי המן לא ירד בשבת, ויש שכתבו שכיון שלא ירד בו המן יש לעשות לו זכר, ויש שכתבו טעם הגון לזה כיון ששבת בראשית הוא דוגמת שבת שלעתידי לבוא שהוא יום שכולו שבת, ואמרו חז"ל שעל זה נקרא שחקים שבו שוחקים מן לצדיקים לעתיד לבוא, ולכך עושים בשבת זכר למן ההוא⁶⁰.

28 נהר מצרים עמוד פא, בא"ח פרשת שלח סעיף יד, ילקוט יוסף עמוד נה ואילך.

29 רמ"א ז"ד סימן קטז ס"ג, משנ"ב א"ח סימן קעג ס"ק ג-ד.

30 שו"ע סימן רעד סעיף ד.

31 שו"ע סימן רצא סעיף ה.

32 הרמב"ן (שבת קז: ד"ה מצאתי) והר"ן (שבת, מד: בדפי הרי"ף, ד"ה ת"ד) כותבים בשם בעל הלכות גדולות שצריך לאכול לפחות לחם בשיעור כביצה, מפני שאכילת שיעור של כביצה ומטה נחשבת לאכילת עזרא. וכ"פ השו"ע סימן רצ"א סעיף א. ובמשנ"ב שם ס"ק ב כתב שיאכל קצת יותר מכביצה.

33 משנ"ב סימן רפח ס"ק ג.

34 שו"ע סימן רפח סעיף ב וז"ל: "א"א שאדם שמוזק לו האכילה, דא עונג הוא שלא לאכול - לא יאכל", ובסעיף ג: "אדם המתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שינוי וסת (פ' דבר קבוע), י"א שראו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה, וכן אמרו שכך היה עושה הר"י החסיד ז"ל". וראה עוד (בס' רפח סעי' ב') ובמשנ"ב (שם ס"ק ג'): "וכמעט קרוב לאיסור האכילה, כיון שמשער שזיק לו [פמ"ג ותו"ש], והיינו אם גם כזית קשה לו לאכול. ועיין לקמן בסימן רצא ס"א בהג"ה".

35 שו"ע סימן רעד סעיף ה.

36 שו"ע סימן רנב סעיף א'.

37 הגר"א סעיף יא, משנ"ב ס"ה, שעה"צ ס"ק טז, אולם למג"א עיקר התקנה שלא יעסקו בכביסה ביום שישי, ולא עצם דין כיבוס הבגדים, וכ"פ הכה"ח ס"ק יט, כא, בשם המחזיק ברכה.

38 בא"ח ש"ב פרשת לך לך ס"ח, כה"ח סק"ט עיי"ש שכמו כן עדיף ביום ד' מביום ג' וקודם לכן, כיון שמיום ד' ואילך ישנו הארת שבת, וכן הוא על פי הסוד כמ"ש בחסד לאלפים, ובכה"ח פלא"ג סימן בו סעיף יא.

39 כה"ח סק"כ, הגר"ן קרליץ שם.

40 הגר"ן קרליץ חוט שני ח"א פ"ג סק"א.

41 אור לציון ח"ב פט"ז תשובה א', (אלא שכתב להחזיר דווקא אם יש לו מייבש), שו"ת יחווה דעת ח"ז סימן יח, חזו"ע ח"א עמוד כד, שש"כ פרק מב הערה יג, פסק"ת הלכה י', הלכה ברורה הלכה יא, ילקו"י עמוד עז.

42 שו"ת שבט הקהתי ח"ב סימן קד, יחווה דעת ח"ג סימן יח, ואם יש במכונה גם בגדים לכבוד שבת, ורד"א

מותר להוסיף עוד בגדים אפילו שאינם לצורך השבת.

43 הגר"ש אלישיב בספר דרור יקרא עמוד תה, וכן דעת הגר"ן קרליץ חוט שני שם.

44 גמרא ביצה טז ע"א, משנ"ב סק"ד.

45 גמרא ביצה טו ע"ב.

46 משנ"ב שם ס"ק ג, ובשעה"צ ס"ק י"ב בשם העטרת זקנים.

47 מג"א בשם הירושלמי, משנ"ב סק"ד, ונחלקו האחרונים האם יש להחזיר בריבית דרבנן, הגר"ז ס"ט ועוד כתבו להחזיר, אולם השעה"צ ס"ק טו כתב לאסור, ועיין בהרחבה חזו"ע עמוד ה' ואילך.

48 תוספות שם ד"ה לוו עלי על פי הגמרא בפסחים. ועיין משנ"ב סק"א שכתב לבאר את מאמרי חז"ל השונים.

49 ואם אין בידו ל' סעודות יקנה לכל הפחות ל' סעודות, משנ"ב סק"א, עיי"ש עוד.

50 ספר חסידים סימן תתסו הובא במשנ"ב סק"ד.

51 הגר"א סעיף ח' כתב שהוא ממדת חסידות, וכ"מ לשון קיצו"ע סימן עב ס"ח, אולם במנחת שבת שם סק"ב כתב והדעת תורה בשם שו"ת חוות יאיר סימן רלב כתבו שאסור מעיקר הדין.

52 כה"ח ס"ק יח על פי ספר חסידים סימן תתסו.

53 פסק"ת ה"ט ועיין עוד הערה 80 שם.

54 רמ"א ס"א, משנ"ב סק"ו.

55 ירושלמי שבת פ"ב ה"ו.

56 וטעם זה דווקא בערב שבת ולא בערב יום טוב, וכן לטעם זה אין ללוש אלא ביום שישי, ולא לבילי שישי, שהרי אז אבדה חלתו של עולם, הגר"ן קרליץ חוט שני ח"א פ"ב סק"א.

57 בא"ח פרשת נצבים סעיף כה, ועיין עוד כה"ח סימן רנב ס"ק כד.

58 הגהות מימוניות שברמב"ם סוף סדר זרעים. ובזכות מצוה זו זכו ישראל לירושת הארץ, וברכה מצויה בפרנסתו של האדם. גמרא שבת לב ע"ב, ילקוט שמעוני פרשת שלח אות תשמח.

59 רמ"א סימן רמב, משנ"ב סק"ח.

60 בה"ד זכר למן.